

УДК 336.743:004.056.55
JEL H26, O17

Т. Г. Васильців

доктор економічних наук, професор, заступник директора
Регіональної філії Національного інституту стратегічних
досліджень у м. Львові, м. Львів
e-mail: tgvass77@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

О. О. Гудзовата

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
комп'ютерних наук Львівського торговельно-
економічного університету, м. Львів
e-mail: osjanka@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2894-9428>

ІНСТРУМЕНТИ ДЕПІЛІЗАЦІЇ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО СЕКТОРУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Доведено, що масштаби тіньової економіки в грошово-кредитній сфері України є значними і це посилює загрози фінансової безпеки держави через недостатнє наповнення і нераціональне використання коштів бюджетів всіх рівнів, критичне зростання внутрішнього і зовнішнього державного боргу, нестабільність функціонування банківських інституцій, їх банкрутства разом із втратою фінансового ресурсу суб'єктів господарювання і населення, «втечу» капіталів, формування системи квазістрахування, оперування валютними спекуляціями, що свідчить про широту і всеохопливість проникнення тіннізації практично у всі складові фінансової безпеки держави. Визначені такі ключові чинники тіннізації грошово-кредитної сфери в Україні, як нелегальна конвертація грошових коштів, незаконна емісія цінних паперів банків, розкрадання безготівкової грошової маси і бюджетних коштів шляхом фальсифікації даних щодо фінансово-господарської діяльності підприємств, заставного майна, застосування механізму фіктивного банкрутства та ін. Обґрунтовано, що ці чинники призводять до втрати дієвості грошово-кредитної політики через значний обсяг грошової маси, що не підпадає під регулювання, а також дієвості фіскальних інструментів, зменшення податкових надходжень до бюджету, відпливу капіталу та дестабілізації валютної системи, погіршення інвестиційного клімату та зниження можливостей щодо обслуговування зовнішнього боргу.

Ключові слова: фінансова безпека держави, грошово-кредитна політика, депілізація.

Vasylytsiv T., Hudzovata O. INSTRUMENTS FOR THE DEPIILATION OF THE MONETARY SECTOR IN THE SYSTEM OF FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE

The paper proves that the scale of the shadow economy in the monetary and credit sphere of Ukraine is significant and it increases the threats to the financial security of the state due to the insufficient filling and irrational use of budget funds at all levels, the critical growth of domestic and foreign public debt, the instability of the functioning of banking institutions, their bankruptcy along with loss of the financial resource by economic entities and the population, the "escape" of capital, the formation of a quasi-insurance system, the operation of currency speculation, indicating the breadth and inclusiveness of the shadow penetration practically in all components of the financial security of the state. These factors are proven to be leading to the loss of monetary policy efficiency due to the significant amount of money that is not subject to regulation, as well as the effectiveness of fiscal instruments, reduction of tax revenues to the budget, outflow of capital and destabilization of the currency system, deterioration of the investment climate and reduced opportunities. The following priority instruments of the state policy of depilation of the monetary sphere have been identified: in the monetary sphere – development of the infrastructure for making cashless payments, increasing the level of security of non-cash payments, increasing financial literacy of the population; with the use of companies with signs of fictitious capital laundering – joining the Common Reporting Standard, the implementation of the BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) projects, providing access to accounts of non-residents, joining the International Interagency Convention on the introduction of the status of foreign controlled companies, the introduction of a tax on international speculative transactions; on the securities market - the introduction of a single state register of issued bills, increased requirements for securities issuers, settlement of transactions for the sale and purchase of bills by insurance companies; in the foreign exchange market - the expansion of the possibilities of using currency swaps, the development of instruments for currency risk insurance, the development of the derivatives market, primarily futures, improving the methodology for assessing the withdrawal of capital outside the country, reducing bank restrictions.

Keywords: financial security of the state, monetary policy, depilation.

Постановка проблеми. Значні масштаби тіньової економіки визначено серед ключових глобальних ризиків найближчого майбутнього [1], що характерно як для розвинених країн, так і країн, що розвиваються. Успадкована Україною радянська модель

економічного розвитку традиційно містила вагомий тіньовий складник. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» тіннізацію національної економіки визнано загрозою національним інтересам і національній безпеці

України в економічній сфері, зокрема фінансовій безпеці держави [2]. Так, Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, оцінюючі масштаби неформальної економіки за чотирма методами, визначило інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні у 2017 р. у межах 31% від офіційного ВВП [3]. Водночас Міжнародний валютний фонд, згідно з оприлюдненими у січні 2018 р. даними, оцінив розмір тіньового сектору в структурі економіки України в 44,8%.

Основними системними чинниками високого рівня тінізації національної економіки залишаються несприятливі умови ведення підприємницької діяльності (наявність надмірного регуляторного і податкового тиску на корпоративний сектор), несформованість інституційних умов для розвитку конкурентоспроможної економіки, високий рівень монополізації внутрішнього ринку, низька ефективність функціонування органів судової і правоохоронної системи, високий рівень корумпованості, недостатній рівень захисту прав на рухоме й нерухоме майно, у т. ч. і прав на фінансові активи.

Наголосимо, що чи не найбільш важливе стратегічне значення для реалізації системної, комплексної і виваженої політики детінізації економіки в Україні має оптимізація співвідношення легальної та іллегальної економіки у грошово-кредитному секторі. Йде мова про важливість проблеми протидії іллегальній економіці в цій сфері, оскільки підсилюється дія та деструктивний вплив загроз фінансовій безпеці держави, зокрема недостатнє наповнення і нерациональне використання коштів бюджетів всіх рівнів, критичне зростання внутрішнього і зовнішнього державного боргу, нестабільність функціонування банківських інституцій, їх банкрутства та втратою фінансового ресурсу суб'єктів господарювання і населення, «втеча» капіталів, формування системи квазістрахування, оперування валютними спекуляціями, що свідчить про широту і всеохопливість проникнення тінізації практично у всі складові фінансової безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні проблеми, тенденції, а також інструменти державної політики регулювання грошово-кредитної сфери є предметом досліджень таких науковців, як О. Васюренко, А. Гальчинський, А. Чухно, І. Лютий, В. Опаріна та ін. Своєю чергою, аспекти і проблеми детінізації економіки, у т. ч. у грошово-кредитному секторі, аналізуються в дослідженнях З. Варналія, В. Засанського, М. Флейчук та ін. Проте сучасні тенденції і виклики, що постають у грошово-кредитній сфері України, потребують нових, більш ефективних інструментів і засобів державного регулювання, спрямованих на її детінізацію.

Метою статті є обґрунтування інструментів детінізації грошово-кредитного сектору в системі забезпечення фінансової безпеки України.

Основні результати дослідження. Тіньова діяльність в грошово-кредитній сфері пов'язана передусім із нелегальною конвертацією грошових коштів, незаконною емісією цінних паперів банків,

вексельним обігом, розкраданням безготівкової грошової маси і бюджетних коштів шляхом фальсифікації даних щодо фінансово-господарської діяльності підприємств, заставного майна (оцінювання його вартості чи наявності), застосування механізму фіктивного банкрутства тощо. Це призводить до втрати дієвості грошово-кредитної політики через значний обсяг грошової маси, що не підпадає під регулювання, а також дієвості фіскальних інструментів, зменшення податкових надходжень до бюджету, відпливу капіталу та дестабілізації валютної системи, погіршення інвестиційного клімату та зниження можливостей щодо обслуговування зовнішнього боргу.

Виходячи з цього, перспективним у контексті забезпечення високого рівня ефективності державної політики стає висновок про взаємозв'язок політики детінізації грошово-кредитного сектору та формування дієздатної системи фінансової безпеки України. Таким чином, можна досягти синергійного ефекту, коли будуть реалізовуватися не часткові заходи, зорієнтовані на протидію тінізації грошово-кредитних відносин в окремих їх видах діяльності, а проводитиметься комплексна політика зміцнення ключових параметрів фінансової безпеки держави через детінізацію її проявів. За таких умов слід розпочати з базових концептуальних засад функціонування системи фінансової безпеки держави та виявити взаємозв'язки і взаємовпливи з елементами і складовими державної політики детінізації.

Одним з найбільш важливих напрямів подолання тінізації грошово-кредитного сектору в контексті посилення фінансової безпеки держави є протидія відмиванню «брудних» грошей, системна координація якої здійснюється міжурядовою організацією FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering), метою функціонування якої є розвиток і впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів з боротьби щодо відмивання грошей. Додамо, що Україну було віднесено до «чорного списку» FATF через невиконання низки рекомендацій, серед яких: обов'язковий моніторинг усіх фінансових систем, прийняття законопроектів щодо регулювання фінансових інституцій, надання фінансової звітності із сумнівних фінансових операцій, співпраця фінансового сектору з відповідними органами для перешкоджання відмиванню коштів, відсутність фіктивних компаній, унеможливлення відмивання грошей злочинними угрупованнями, забезпечення обміну інформацією з міжнародними організаціями.

Відповідно до чинного законодавства державний фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [4]. Система фінансового моніторингу в Україні є дворівневою і складається із первинного і

державного рівня. Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є: банки, страховики (перестраховики), кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи; товарні, фондові та інші біржі; професійні учасники ринку цінних паперів; компанії з управління активами та ін. Суб'єктами державного фінансового моніторингу виступають: Національний банк України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, Міністерство юстиції України, центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах надання послуг поштового зв'язку та економічного розвитку, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Проте вказані кроки щодо детінізації грошово-кредитного сектору виявилися недостатньо ефективними і носять характер швидше мінімізації загострення суперечностей між Україною та країнами-членами FATF, а не системною програмою зі зниження тінізації грошово-кредитного сектору. За даними НБУ, на початок 2018 р. поза межами банківської системи знаходилося 27,5% грошової маси в національній валюті. Значне збільшення поза банківського грошового обігу спостерігалось у 2014 р. (на 45,2 млрд грн порівняно із 2013 р.), що становило близько 30% всієї грошової маси. Ці кошти широко використовуються для розрахунків у тіншовому секторі економіки, перетворившись на постійний інструмент незаконних валютних операцій. Поповнюють тіншовий позабанківський грошовий обіг також і неповернені кредити. За даними НБУ, на початок 2016 р. заборгованість за ними становила 2,13 млрд грн (або 22,1% у загальному обсязі кредитів, наданих суб'єктам господарської діяльності та населенню) [5, с. 254]. Крім того, активного використання набули банківські операції з переказу безготівкових коштів у невраховану готівку, що є значною статтею неконтрольованого прибутку більшості банків.

З метою забезпечення ефективного управління ризиком обігу готівки необхідно переглянути граничні пороги для готівкових розрахунків; створити необхідні умови для здійснення безготівкових розрахунків населення з використанням платіжних карток за житлово-комунальні послуги, спожиту електричну енергію, природний газ, послуги зв'язку і транспорту, здійснення грошових переказів через об'єкти поштового зв'язку, а також при сплаті податків і зборів під час переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; розширити можливості здійснення безготівкових розрахунків у закладах торговельної мережі та пунктах надання послуг; забезпечити розвиток мобільних платежів і мобільних додатків; підвищити рівень фінансово-економічної безпеки безготівкових розрахунків; розвинути виробництво платіжних терміналів, банківських автоматів, інших технічних і

програмних засобів (компонентів платіжних систем), які використовуються в платіжних системах; удосконалити систему моніторингу для виявлення незаконних операцій під час здійснення безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток та обміну інформацією між банками (платіжними системами) і правоохоронними органами; в цілях підвищення фінансової грамотності населення у сфері використання платіжних карток розробити заходи з підвищення рівня обізнаності населення через засоби масової інформації та Інтернет-ресурси щодо чинної системи безготівкових платежів і використання платіжних карток.

Законодавством України не передбачено обмежень використання векселів у розрахунках під час здійснення будь-якої господарської діяльності. Специфікою їх обігу є відсутність будь-якого контролю з боку державних органів влади за випуском і обігом векселів; легкість обігу векселів на фондовому ринку (випускаються та обертаються лише в паперовій формі), для здійснення розрахунків з їх використанням не має необхідності звертатися до реєстратора; векселі не обертаються на організованому ринку, де існують конкретні вимоги щодо їх ліквідності та котирування; відсутність єдиного державного реєстру векселів, що, своєю чергою, значно ускладнює здійснення контролю за їх випуском та обігом; відсутність обмежень щодо обсягу випуску векселів одним суб'єктом господарської діяльності залежно від обсягу його активів; відсутність реєстру ліквідованих підприємств, які були емітентами векселів і підприємств, векселі яких визнані недійсними. Крім векселів, у схемах переведення безготівкових коштів у готівку використовують акції, облігації, інвестиційні та ощадні сертифікати як інструмент переказу коштів між учасниками схеми [6].

Певні кроки у напрямі детінізації фінансових потоків уже зроблено. Але реалізація таких заходів є недостатньою для ліквідації схем мінімізації оподаткування, виведення ліквідних активів з компаній та грошових коштів за межі країни з використанням «технічних» цінних паперів.

Для зменшення обсягів емісії та обігу цих паперів необхідно розробити інструменти щодо обмеження можливостей використання технічних акцій та посилення державного контролю за обігом векселів:

- запровадити єдиний державний реєстр виданих векселів і забезпечення доступу до нього державних органів, зокрема Державної фіскальної служби, Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, Державної служби фінансового моніторингу, що уможливить здійснення моніторингу обігу векселів, оперативного перешкоджатиме видачі та використанню фіктивних векселів суб'єктами господарювання. При цьому єдиний державний реєстр виданих векселів можна сформувати на базі інформації, яка міститься у реєстрах векселедавців;
- удосконалити інституційно-правовий базис щодо підвищення вимог до емітентів цінних паперів;

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

- встановити на законодавчому рівні вимоги до формування статутного капіталу компаній, для яких мінімальний обсяг обмежується сумою, яка має бути сплачена в грошовій формі, а також вимоги до складу активів страхових компаній, що унеможливить виведення ліквідних активів з компаній після їх внесення до статутного фонду з використанням технічних паперів;
- законодавчо врегулювати проведення операцій з купівлі-продажу векселів страховими компаніями у зв'язку з поширеною практикою використання їх у тінювих схемах.

Сучасні економіко-правові інструменти державної політики протидії використанню суб'єктами господарювання так званих «податкових гаваней» не забезпечують належної протидії тінізації грошово-кредитного сектору, оскільки адаптувавшись до обмежень, визначених у податковому законодавстві, суб'єкти господарювання реалізують нові схеми прихованого виведення капіталу та оптимізації оподаткування через юрисдикції, що мають сприятливі для таких цілей режими господарської діяльності. Так, за даними Фіскальної служби України, експорт товарів (послуг), пов'язаних з розрахунками через офшорні юрисдикції, у 2014 р. становив 461 млн дол. США, а імпорт таких товарів (послуг) – близько 800 млн дол. США. Інший аспект проблеми гострої необхідності деофшоризації полягає не лише у використанні офшорних юрисдикцій для оптимізації сплати податків, але й для юридичного захисту активів чи приховування структури власності. Такий висновок підтверджується тим, що значна частка іноземних інвестицій, які надходять в Україну, мають «сумнівне» походження. Головними територіями-партнерами за такими операціями залишаються Британські Віргінські Острови, Сент-Вінсент і Гренадіни, Маршальські Острови, Сейшельські Острови, Сент-Кітс і Невіс, Беліз, Бермудські Острови. При цьому зростає роль нових офшорів. Зокрема, серед країн, які інвестують в економіку України, останнім часом різко зростає активність Люксембургу, який за версією Oxfam International, опублікованою CNN, продовжує входити до десятки найбільших податкових притулків у світі.

Для посилення протидії ухиленню від оподаткування першочергово видається необхідним приєднання України до Міжнародної міжвідомчої конвенції щодо забезпечення доступу до рахунків нерезидентів, що дозволить автоматично отримувати повну інформацію про рахунки, відкриті в будь-якому банку світу українськими резидентами. Крім того, важливо розробити законопроект щодо запровадження статусу іноземних контрольованих компаній, який передбачатиме зобов'язання зареєстрованої за кордоном компанії, яка належить українському резиденту, сплачувати податки в Україні у разі, якщо рівень оподаткування у країні реєстрації вдвічі або більше нижчий, ніж ставка українських податків. Також доцільно розглянути можливість запровадження податку на міжнародні спекулятивні трансакції у формі високого

оподаткування капіталу, що виводиться з країни менш ніж через рік після його введення.

Водночас небанківські фінансові установи, які мають генеральні ліцензії на здійснення валютно-обмінних операцій, збільшили кількість своїх відділень лише у 2015 р. на 70% – до 1988 од. [7], а офіційні обсяги купівлі та продажу готівкової валюти скоротилися на 79% – з 13,6 млрд дол. США до 2,9 млрд дол. США, що свідчить про активне зростання тінізації грошово-кредитного сектору, зокрема проведення валютних операцій обмінними пунктами без звітування. При цьому конкурентоздатність банківського сектору значно знизилася через те, що банки перебували в умовах жорсткого контролю і змушені були дотримуватися введених НБУ валютних обмежень. Крім того, про розширення іллегального сегменту грошово-кредитного ринку також свідчить зростання запасів готівкової валюти поза банками, які зростали навіть в умовах зменшення до 15,3 млрд дол. США ввезення чистої готівкової валюти банківськими установами у період 2014 – 2015 рр. (у 2012 – 2013 рр. ввозилося 17,2 млрд дол. США).

Зазначимо, що основними причинами виникнення тінювого валютного ринку слід вважати: адміністративні обмеження офіційного валютного обміну; введення оподаткування валютно-обмінних операцій, що знижує конкурентоздатність легального обміну; високий рівень інфляції та її волатильність; девальваційні очікування та низький ступінь довіри до національної грошової одиниці як засобу збереження вартості; доларизація боргових зобов'язань; низька премія за ризик у складі спреду між курсом на чорному та офіційному ринках; переведення розрахунків і заощаджень у готівкову форму внаслідок недовіри до банківської системи [8].

В Україні економічні агенти використовують іноземну валюту як засіб платежу та засіб заощадження. При цьому значний обсяг коштів у валюті як засіб заощадження формують домогосподарства, які щоденно здійснюють дрібні угоди купівлі-продажу валюти. Попит на валюту як засіб платежу на тінювому ринку формують: неофіційні імпортери, легальні фірми-імпортери, які мають проблеми з вчасним отриманням валюти для розрахунків за своїми контрактами, населення, неформальні експортери, суб'єкти окремих ринків, передусім житлової нерухомості та вживаних авто. Пропозицію валюти як засобу платежу на неформальному ринку формують офіційні та «сірі» експортери, кошти трудових мігрантів.

Зауважимо, значні неконтрольовані обсяги чорного ринку валюти формують загрози фінансовій безпеці держави шляхом недоотримання податків і зборів із зовнішньоторговельних операцій, здійснення неефективної грошово-кредитної політики через наявність паралельного грошового обігу поза контролем НБУ, недостатні темпи залучення депозитів банківськими установами (відплив наявних депозитів), що робить кредитування більш дорогим, скорочує терміни кредитування та підвищує ризики браку ліквідності.

Таблиця 1

Інструменти детінізації грошово-кредитного сектору в контексті посилення фінансової безпеки України

Прояви тінізації грошово-кредитної сфери	Загрози фінансової безпеки держави	Інструменти протидії детінізації
<ul style="list-style-type: none"> нелегальна конвертація грошових коштів; незаконна емісія цінних паперів банків; банківські операції з переказу безготівкових коштів у невраховану готівку 	<ul style="list-style-type: none"> пришвидшення темпів інфляції; дестабілізація банківської системи; зменшення кредитних можливостей банків; доларизація національної економіки 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ розвиток інфраструктури здійснення безготівкових платежів; ✓ підвищення рівня безпеки безготівкових розрахунків; ✓ підвищення фінансової грамотності населення
<ul style="list-style-type: none"> діяльність фіктивних підприємств, лжебанків, конвертаційних центрів; використання офшорних зон (бартерні та вексельні операції, транзитна торгівля); приховування великих обсягів фінансового ресурсу через використання альтернативних банківських і платіжних систем; використання кредитних рахунків комерційних банків підприємствами-боржниками 	<ul style="list-style-type: none"> зменшення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів; підвищення ризиків неконтрольованого відтоку капіталу з країни; дестабілізація валютної системи; погіршення інвестиційного клімату; зниження можливостей щодо обслуговування зовнішнього боргу; розширення можливостей фінансування тероризму й сепаратизму 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ приєднання до багатосторонньої угоди про обмін податковою інформацією CRS; ✓ імплементація заходів проекту BEPS; ✓ забезпечення доступу до рахунків нерезидентів; ✓ приєднання до Міжнародної міжвідомчої конвенції щодо запровадження статусу іноземних контрольованих компаній; ✓ запровадження податку на міжнародні спекулятивні трансакції
<ul style="list-style-type: none"> операції з «технічними» цінними паперами (векселі, акції, облігації, інвестиційні та ощадні сертифікати); «схемне» страхування (використання суб'єктів сектору страхування для відмивання коштів) 	<ul style="list-style-type: none"> неефективність функціонування фондового ринку; формування системи квазістрахування; непродуктивний вплив капіталу, ухилення від оподаткування та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ запровадження єдиного державного реєстру виданих векселів; ✓ підвищення вимог до емітентів цінних паперів; ✓ врегулювання проведення операцій з купівлі-продажу векселів страховими компаніями
<ul style="list-style-type: none"> зростання обсягів незаконних валютних операцій; здійснення валютних операцій обмінними пунктами без звітування; зростання запасів готівкової валюти поза банками; переведення розрахунків та заощаджень у готівкову валютну форму 	<ul style="list-style-type: none"> недоотримання податків і зборів із зовнішньоторговельних операцій; недостатні темпи залучення депозитів банківськими установами; зростання рівня доларизації активів і пасивів банківських установ; посилення девальваційних тенденцій національної грошової одиниці 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ розширення можливостей використання валютних свопів; ✓ розвиток інструментів страхування валютних ризиків; ✓ розвиток ринку деривативів, насамперед ф'ючерсів; ✓ вдосконалення методики оцінки виводу капіталів за межі країни; ✓ зниження банківських обмежень

Розроблено авторами.

Водночас, як свідчить світовий досвід, поки в країні не буде сформовано належної довіри до національної грошової одиниці, економічні агенти завжди зможуть віднайти схеми обходу будь-яких накладених державою обмежень, особливо в умовах глобалізації торгівлі та руху капіталу. Тому виникає необхідність пошуку не нових обмежень, а створення необхідних умов, які б стимулювали економічних агентів використовувати альтернативи готівковій іноземній валюті як засобу заощадження та обміну. Ідеться про поступове спрощення правил торгівлі валютою, зокрема розширення можливостей використання валютних свопів, перегляд порядку обліку валютної позиції у напрямі наближення до міжнародних стандартів, за якими своп не впливає на валютну позицію банків; розвиток інструментів страхування валютних ризиків, зокрема розвитку ринку деривативів, насамперед ф'ючерсів; удосконалення методики оцінювання виводу капіталів за межі країни; зниження банківських обмежень,

зокрема надання дозволу банкам купувати більші обсяги валюти на власну валютну позицію, за умови посиленню контролю за дотриманням банками правил ведення операцій з іноземною валютою та нормативів відкритої валютної позиції.

Реалізація дієвої політики детінізації грошово-кредитного сектору значною мірою опирається також на створення відповідної інформаційно-аналітичної системи, яка необхідна для оперативного збору і аналізу інформації та відстеження у такий спосіб проявів тінізації. При цьому, завдяки такій системі, існує можливість швидко та якісно поширювати інформацію, здійснювати інформаційні кампанії, зорієнтовані на легалізацію, що сприятиме удосконаленню обміну даними між органами валютного контролю, зокрема між Національним банком України, Міністерством фінансів України, Державною фіскальною службою, Державною службою фінансового моніторингу; запобіганню використанню фіктивних вантажних митних

деклараций для купівлі та перерахування за межі України валютних цінностей; створенню єдиної системи купівлі іноземної валюти та її перерахування за межі України.

У контексті посилення проявів тінізації грошово-кредитної сфери, які формують ризики та загрози фінансової безпеки держав, актуальними завданнями грошово-кредитної політики є аналіз і визначення шляхів детінізації грошово-кредитного сектору шляхом мінімізації протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, удосконалення засобів моніторингу й нагляду за грошовими потоками банків та іншими фінансовими інститутами, запровадження жорсткіших правил щодо готівкових трансакцій і збільшення штрафів та ін. (табл. 1).

Слід пам'ятати, що універсальних інструментів протидії тінізації грошово-кредитного сектору, зменшенню податкової бази і переміщенню капіталів за кордон у світовій практиці не існує, однак є визнані на міжнародному рівні успішні практики. Україна повинна віднайти набір інструментів, який стимулюватиме усвідомлення всіма суб'єктами грошово-кредитних відносин наслідків тінізації своєї діяльності для національної фінансової безпеки. Водночас внутрішні реформи у грошово-кредитній сфері мають всебічно мотивувати до легальної діяльності у спосіб розвитку інфраструктури здійснення безготівкових платежів, запровадження єдиного державного реєстру виданих векселів, підвищення вимог до емітентів цінних паперів, розширення можливостей використання валютних свопів; розвитку інструментів страхування валютних ризиків, посилення контролю над витоком капіталів за межі України, а також унеможливлення або принаймні підвищення ризиків і витрат за здійснення тіншової діяльності.

Висновки. Таким чином, протидія фінансовим злочинам, «відмиванню» нелегальних коштів, злочинам у транскордонній та міжнародній сферах є головною компонентою зміцнення фінансової безпеки держави, тому лише запровадження комплексної системи мінімізації проявів тінізації грошово-кредитної сфери, дасть позитивні результати в контексті посилення фінансової безпеки України.

Для цього необхідно застосувати низку інструментів, зокрема у грошовій сфері – розвиток інфраструктури здійснення безготівкових платежів, підвищення рівня безпеки безготівкових розрахунків, підвищення фінансової грамотності населення; при використанні компаній з ознаками фіктивності у саамах відмивання капіталу – приєднання до багатосторонньої угоди про обмін податковою інформацією CRS (Common Reporting Standard), імплементація заходів проекту BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), забезпечення доступу до рахунків нерезидентів, приєднання до Міжнародної міжвідомчої конвенції щодо запровадження статусу іноземних контрольованих компаній, запровадження податку на міжнародні спекулятивні трансакції; на ринку цінних паперів – запровадження єдиного державного реєстру виданих векселів, підвищення вимог до емітентів цінних паперів, врегулювання проведення операцій з купівлі-продажу векселів страховими компаніями; на валютному ринку – розширення можливостей

використання валютних свопів, розвиток інструментів страхування валютних ризиків, розвиток ринку деривативів, насамперед ф'ючерсів, удосконалення методики оцінювання виводу капіталів за межі країни, зниження банківських обмежень.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі важливо сфокусувати навколо удосконалення методики оцінювання тінізації грошово-кредитного сектору держави.

Список використаних джерел

1. The Global Risks Report 2016, 11th ed. *World Economic Forum*: Website. 2016, Jan. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2016>
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. *Законодавство України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
3. Загальні тенденції тіншової економіки в Україні. *Міністерство економічного розвитку та торгівлі України*: офіційний сайт. 2017. 28 с. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=bba0ca59-6863-4527-a039-968357fb6763>
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. *Законодавство України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
5. Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з використанням готівки. *Державна служба фінансового моніторингу України*: офіційний сайт. 2011. 43 с. URL: www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2011/04.01.2012/tipolog2011.pdf
6. Для отримання ліцензії на обмін валют 9 небанківським фінансовим установам запропоновано привести пакети документів до нових вимог. *Національний банк України*: офіційний сайт. 13.01.2016. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_arti cle:jsessionid=EF2BCCE5058413C9B8064FDF41D482E4?art_id=26175555&showTitle=true
7. Доларизація та чорний ринок валюти в Україні: причини, обсяги, наслідки для економіки та політики. *Центр економічної стратегії*: офіційний сайт. 13.09.2016. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/Currency-black-market_Research-paper.pdf
8. Васильців Т. Г. Вплив діяльності інституційних інвесторів небанківського типу на розвиток вітчизняного ринку фінансових послуг. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 2(176). С. 252-260.
9. Лупак Р. Л., Августин Р. Р., Цап М. В. Напрями детінізації економічних відносин та активізації процесів імпортозаміщення в системі заходів з підвищення ефективності транскордонного співробітництва західних регіонів України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2014. Вип. 2(106). Суспільно-

економічні аспекти транскордонної співпраці України і Польщі. С. 208-217.

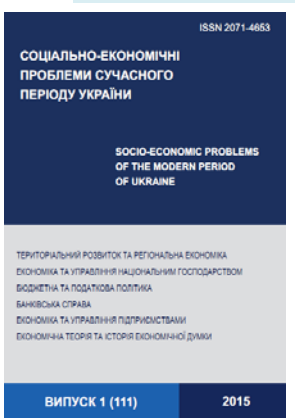
References

1. The Global Risks Report 2016: 11th ed. (2016, Jan). *World Economic Forum*: Website. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2016>
2. Pro osnovy natsional'noyi bezpeky Ukrainy [On the Fundamentals of National Security of Ukraine] (2003). Law of Ukraine, adopted on 2003, Jun 19, 964-IV. *Legislation of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> [in Ukrainian].
3. Zahal'ni tendentsiyi tin'ovoyi ekonomiky v Ukraini [General tendencies of the shadow economy in Ukraine] (2017). *Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=bba0ca59-6863-4527-a039-968357fb6763> [in Ukrainian].
4. Pro zapobihannya ta protydiyu lehalizatsiyi (vidmyvannya) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shlyakhom, finansuvannya teroryzmu ta finansuvannya rozpovsyudzhennya zbroyi masovoho znyshchennya [On Prevention and Counteraction of the Legalization (Laundering) of the Proceeds from Crime, Terrorist Financing and the Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction] (2014). Law of Ukraine, adopted on 2014, Oct 14, 1702-VII. *Legislation of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> [in Ukrainian].
5. Typolohiyi lehalizatsiyi (vidmyvannya) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shlyakhom, z vykorystannyam hotivky [Types of legalization (laundering) of proceeds from crime, using cash] (2011). *State Financial Monitoring Service of Ukraine*: Website. Retrieved from www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2011/04.01.2012/tipolog2011.pdf [in Ukrainian].
6. Dlya otrymannya litsenziyi na obmin valyut 9 nebankivs'kym finansovym ustanovam zaproponovano pryvesty pakety dokumentiv do novykh vymoh [In order

- to obtain a currency exchange license, 9 non-bank financial institutions are requested to bring bundles of documents to new requirements] (2016, Jan 13). *National Bank of Ukraine*: Website. Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article.jsessionid=EF2BCCE5058413C9B8064FDF41D482E4?art_id=26175555&showTitle=true. [in Ukrainian].
7. Dolaryzatsiya ta chornyy rynek valyuty v Ukraini: prychny, obsyahu, naslidky dlya ekonomiky ta polityky [Dollarization and the black currency market in Ukraine: causes, volumes, consequences for economy and politics] (2016, Sep 13). *Center for Economic Strategy*: Website. Retrieved from https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/Currency-black-market_Research-paper.pdf [in Ukrainian].
8. Vasylytsiv, T. H., & Cherkasova, S. V. (2016). Vplyv diyal'nosti instytutynnykh investoriv nebankivs'koho typu na rozvytok vitchyznyanoho rynku finansovykh posluh [Influence of non-banking institutional investors on the development of the national financial services market]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics*, 2(176), 252-260. [in Ukrainian].
9. Lupak, R. L., Avhustyn, R. R., & Tsap, M. V. (2014). Directions of shadowing of economic relations and intensification of import substitution processes in the system of measures for increasing the efficiency of transborder cooperation of western regions of Ukraine. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine]*: Vol. 106(2). Suspil'no-ekonomichni aspekty transkordonnoyi spivpratsi Ukrainy i Pol'shchi [Socio-economic aspects of cross-border cooperation between Ukraine and Poland] (pp. 208-217). [in Ukrainian].

Надійшло 30.08.2018 р.

Збірник наукових праць «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ»

Збірник наукових праць «Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України» – це фахове науково-практичне видання, засноване Національною академією наук України та Інститутом регіональних досліджень НАН України.

У збірнику висвітлюються результати досліджень інституційних та соціально-економічних проблем розвитку України на макро-, мезо- та мікрорівнях, заохочуючи до публікації авторів, які здійснюють науково-дослідну роботу у різних сферах економіки.

Збірник «Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України» включений до Переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук (Наказ МОН України від 11.07.2016 р. №820).

Збірник включено до міжнародної наукометричної бази **Index Copernicus**, Польща – з 2014 року.

Сайт збірника: www.zbirnyk.ird.gov.ua